

SOME ASPECTS OF THE COLONIAL POLICY OF TSARISM IN BATUMI DISTRICT

ცარიზმის კოლონიური პოლიტიკა აჭარაში

OTAR GOGOLISHVILI

Professor

Department of history, archeology and ethnology

Batumi Shota Rustaveli State University

Batumi, Ninoshvili str. 32/35

ORCID: 0000-0002-5196-4155

otargogolishvili@gmail.com

593 61 78 95

Abstract

Tsarism was firmly pursuing a national-colonial policy in Adjara. The colonial policy of Tsarism has always sought to disconnect small nations from one another and assimilate these disjointed nations. Great-power policy was artificially creating a proper conditions for small nations to forget their past. First of all, it was trying to convince Adjarians that they did not have any connection with Georgians. Officials of the King's government were repeating over and over again that Georgian culture was foreign for residents of Adjara. Tsarism expelled the Georgian language from schools, court and administrative institutions. The government communicated to inhabitants through Ottoman language translators which the government had in these institutions. For the local Muslim population, The deprivation of the mother language was anti-national act: "Local Muslim population must know russian language well. We must do everything to make russian language as their unique and native language. As for mountaines, where the Ottoman remnants are still strong, here too, the Russian gradually must weaken and then expel it from useage",- denotes the Military Governor of Batumi District in the official letter of 1901 to the Vicehent of the Caucasus.

Key words: Tsarism, colonial policy, Muslim residents, newcomers, military governor, Russian officials, school of Tsarist Russia, military compulsory service.

ოთარ გოგოლიშვილი

ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის,
არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის
დეპარტამენტის პროფესორი
ORCID:0000-0002-5196-4155
otargogolishvili@gmail.com
593 61 78 95

აბსტრაქტი

სტატიაში საუბარია იმის შესახებ, რომ ცარიზმი უხეში ფორმებით ატარებდა -კოლონიურ პოლიტიკას აჭარაში. ცარიზმის კოლონიური პოლიტიკა მუდამ ცდილობდა გაეთიშა მცირე ერები ერთმანეთისაგან და ამ გათიშული ერების ასიმილაცია მოეხდინა. დიდმპყრობელური პოლიტიკა ხელოვნურად ქმნიდა ისეთ პირობებს, რომ პატარა ერებს დავიწყებოდა თავისი წარსული. უპირველეს ყოვლისა, იგი არწმუნებდა აჭარლებს, რომ მას არაფერი საერთო არ აქვს ქართველობასთან. მეფის მთავრობის მოხელეები ჩასჩინებდნენ მოსახლეობას, რომ ქართული კულტურა მისთვის უცხოა. ცარიზმმა განდევნა ქართული ენა სკოლებიდან, სასამართლოდან, ადმინისტრაციული დაწესებულებებიდან. ამ დაწესებულებებში ხელისუფლებას ჰყავდა ოსმალური ენის მცოდნე თარჯიმნები და ამ უკანასკნელთა საშუალებით ელაპარაკებოდნენ ხალხს. ადგილობრივი მაჰმადიანი მოსახლეობისთვის მშობლიური ენის წართმევა ანტიეროვნული მოქმედება იყო: „ადგილობრივმა მაჰმადიანმა მოსახლეობამ კარგად უნდა იცოდეს რუსული ენა. ჩვენ ყველაფერი უნდა ვიღონოთ, რათა რუსული მათთვის გახდეს ერთადერთი და მშობლიური ენა. ხოლო მთებში, სადაც ჯერ კიდევ ძლიერია ოსმალური გადმონაშთები, აქაც უნდა ვეცადოთ, რომ რუსულმა თანდათან შეავიწროვოს და შემდეგ განდევნოს იგი ხმარებიდან“, - აღნიშნავს 1901 წლის ოფიციალურ წერილში კავკასიის მთავარმართებლის სახელზე ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორი.

საკვანძო სიტყვები: ცარიზმი, კოლონიური პოლიტიკა, მაჰმადიანი მოსახლეობა, მოახალშენეები, სამხედრო გუბერნატორი, რუსი ჩინოვნიკები, მეფის რუსეთის დროინდელი სკოლა, სამხედრო სავალდებულო სამსახური

შესავალი

მეფის რუსეთს აჭარის სტრატეგიული მნიშვნელობაც არ ავიწყებოდა და სწორედ ამიტომ აჭარ-ქობულეთში რუსეთისათვის საიმედო მოსახლეობის დამკვიდრებაზე ზრუნავდა. რუსი მემამულეები გაჩნდნენ ქობულეთში, მწვანე კონცხზე, ციხისძირში, ბუკნარში,მახინჯაურში და სხვაგან. ამის გარდა წარმოიშვა შიდა გუბერნიებიდან

გადმოყვანილ რუს გლეხთა დასახლებული სოფლები. აჭარაში თავისი სურვილითაც მოდიოდნენ დასახლებლად ფულის მქონე მდიდარი რუსები და ჩალის ფასად ყიდულობდნენ მიწის ნაკვეთებს. ხელისუფლება ყოველნაირად ხელს უწყობდა ამ აგრესიულ რუს მემამულეებს და ეს იმიტომ, რომ ისინი წარმოადგენდნენ ხელისუფლებისათვის საიმედო დასაყრდენს. ასეთ რუს მემამულე მოსახლეებზე ხელისუფლება დიდ იმედებს ამყარებდა. ერთის მხრივ, ეს მოსახლეობა ხელს უწყობდა გარუსების დანერგვის პოლიტიკას ადგილობრივ და მეორეს მხრივ, მეფის რეჟიმს, იგივე მოსახლეობა უზრუნველყოფდა სტრატეგიულ თავდაცვას, ამით კი საიმედო დასაყრდენი ბაზაც მტკიცდებოდა.

ასევე, მეფის მთავრობა ძირითადად რუსთა მოსახლეობისთვის და პრივილეგიური ფენებისათვის ხსნიდა სკოლებს, რადგანაც მეფის დროინდელი სკოლა მიზნად ისახავდა თვითმპყრობელური რეჟიმისადმი მონური სულისკვეთებით გაჟღენთილი თაობის აღზრდას. ცარიზმის ძველი სკოლა ემსახურებოდა რუსეთისადმი ერთგულების ჩანერგვას, იგი თესდა ეროვნებებს შორის შულს და მტრობას, უზმობდა ახალ თაობას ეროვნული თვითშეგნების განვითარებას, ამ სკოლებს უნდა გაეტარებინათ რუსიფიკატორული პოლიტიკა მოსახლეობაში.

მეთოდები

თემაზე მუშაობისას უპირველეს ყოვლისა გამოყენებულ იქნა ანალიზის მეთოდი. ეს მეთოდი მნიშვნელოვნად მიმაჩნია კონკრეტული საკითხის განხილვის დროს, რადგანაც ამ მეთოდის მეშვეობით, საკითხზე მსჯელობისას, ვაანალიზებთ იმ უარყოფით შედეგებს, რასაც ამ შემთხვევაში ჰქონდა ადგილი, კერძოდ რუსული კოლონიური პოლიტიკის დამკვიდრება ცხოვრების ყველა სფეროში, რომელსაც მოსახლეობაში ეროვნული ცნობიერების მოდუნება მოჰყვა შედეგად. ასევე ვიყენებთ ლოგიკური აზროვნების მეთოდს, ამ მეთოდზე მსჯელობისას აღვნიშნავთ ყველა იმ უარყოფით შედეგს, რაც რუსულმა კოლონიურმა პოლიტიკამ დანერგა აჭარაში და არა მარტო აჭარაში. საკითხისადმი ასეთი მიდგომა დღევანდელიობისთვისაც არის გამოსადეგი, რადგან დღესაც ჰგონიათ, რომ რუსეთი მფარველია, მაშინ როდესაც მან მოახდინა ჩვენი ქვეყნის ოკუპაცია და უმძიმეს მდგომარეობაში ჩააგდო იგი. სწორედ ლოგიკური აზროვნება ყველას შეახსენებს ისტორიის მწარე გაკვეთილებს. რუსეთი არ იცვლება, იცვლება მხოლოდ ადამიანები, ხოლო მათი შეგნება ისეთივეა, როგორც მეცხრამეტე საუკუნეში იყო.

შედეგები

საინტერესოდაა შესწავლილი რუსული კოლონიური პოლიტიკის არსი, აღნიშნულია ის ძირითადი მიმართულებები, რომლითაც ხასიათდებოდა რუსული შოვინისტური საქმიანობა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში. საყურადღებოდაა წარმოჩენილი რუსი მოახალშენეების დასახლებანი აჭარის შავიზღვისპირეთში. ამ მოახალშენეების მიზანი იყო აქ

გაემლიერებინა რუსული იმპერიალისტური მანქანა და ამას კიდევაც ახერხებდნენ. ასევე საუბარია რუსულ სკოლაზე, რომლის მიზანი იყო მონური სულისკვეთებით აღეზარდა ახალგაზრდობა. ბათუმში მოღვაწე ქართველი ეროვნული მოძრაობის ღირსეული წარმომადგენლები მთელი არსებით იბრძოდნენ ასეთი დამღუპველი მოქმედებების წინააღმდეგ და ამიტომაც ისინი ექცეოდნენ რეპრესიული მანქანის წნეხის ქვეშ. ნაშრომში შესწავლილია იმპერიალისტების სურვილი აჭარაში შემოეღოთ სამხედრო ვალდებულება. შოვინისტების გათვლით აჭარლები ვერ შეეგუებოდნენ ასეთ ვალდებულებას, მასიურად დატოვებდნენ თავიანთ სამკვიდრო ადგილებს და სხვაგან გადასახლდებოდნენ, მათგან გამოთავისუფლებულ ადგილებში კი რუსეთიდან ჩამოსახლებდნენ მოსახლეობას და კიდევ უფრო გაამძეობდნენ აქ ცარიზმის პოლიტიკას.

მსჯელობა

ცარიზმი მტკიცედ ატარებდა ნაციონალურ-კოლონიურ პოლიტიკას აჭარაში. ცარიზმის კოლონიური პოლიტიკა მუდამ ცდილობდა გაეთიშა მცირე ერები ერთმანეთისაგან და ამ გათიშული ერების ასიმილაცია მოეხდინა (კოჭლამაზიშვილი, 1975: 25).

დიდმპყრობელური პოლიტიკა ხელოვნურად ქმნიდა ისეთ პირობებს, რომ პატარა ერებს დავიწყებოდა თავისი წარსული. უპირველეს ყოვლისა, იგი არწმუნებდა აჭარლებს, რომ მას არაფერი საერთო არ აქვს ქართველობასთან. მეფის მთავრობის მოხელეები ჩასჩინებდნენ მოსახლეობას, რომ ქართული კულტურა მისთვის უცხოა. ცარიზმმა განდევნა ქართული ენა სკოლებიდან, სასამართლოდან, ადმინისტრაციული დაწესებულებებიდან. ამ დაწესებულებაში ხელისუფლებას ჰყავდა ოსმალური ენის მცოდნე თარჯიმნები და ამ უკანასკნელთა საშუალებით ელაპარაკებოდნენ ხალხს. ადგილობრივი მაჰმადიანი მოსახლეობისთვის მშობლიური ენის წართმევა ანტიეროვნული მოქმედება იყო: „ადგილობრივმა მაჰმადიანმა მოსახლეობამ კარგად უნდა იცოდეს რუსული ენა. ჩვენ ყველაფერი უნდა ვიღონოთ, რათა რუსული მათთვის გახდეს ერთადერთი და მშობლიური ენა. ხოლო მთებში, სადაც ჯერ კიდევ ძლიერია ოსმალური გადმონაშთები, აქაც უნდა ვეცადოთ, რომ რუსულმა თანდათან შეავიწროვოს და შემდეგ განდევნოს იგი ხმარებიდან“,- აღნიშნავს 1901 წლის ოფიციალურ წერილში კავკასიის მთავარმართებლის სახელზე ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორი.

თვითმპყრობელობა არ კმაყოფილდება მარტო ადგილობრივ პრივილიგიურ ფენებზე დაყრდნობით და იგი ცდილობდა შეექმნა აჭარაში რუსული მოსახლეობის მტკიცე კერები. ამით ცარიზმს უნდოდა გაემლიერებინა სამეფო კარის დასაყრდენი საიმედო ელემენტები. მეფის რუსეთს აჭარის სტრატეგიული მნიშვნელობაც არ ავიწყებოდა და სწორედ ამიტომ აჭარ-ქობულეთში რუსეთისათვის საიმედო მოსახლეობის დამკვიდრებაზე ზრუნავდა. რუსი

მემამულეები გაჩნდნენ ქობულეთში, მწვანე კონცხზე, ციხისძირში, ბუკნარში, მახინჯაურში და სხვაგან. ამის გარდა წარმოიშვა შიდა გუბერნიებიდან გადმოყვანილ რუს გლეხთა დასახლებული სოფლები. ასეთი სოფლებიდან ყველაზე ადრე სმეკალოვკა შეიქმნა. მანამდე, 1883 წელს საფუძველი ჩაეყარა რუსულ სოფლებს ჭოროხის გაღმა (აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი (შემოკლებით აცსა), ფ.1, აღწ. 1, საქ. 410, ფურც.20), გოროდოკში აძლიერებდნენ რუსეთის ჩამოსახლებას. არარუსს გოროდოკში უფლება არ ჰქონდა ეყიდა მიწა და სახლი აეშენებინა. მთავრობამ ფართოდ განიზრახა რუსული ახალშენის მოწყობა აჭარის ერთ-ერთ მდიდარ ნაწილში, მურღულის ხეობაში. ამ ხეობაში მკვირი მოსახლეობა შედარებით შეძლებულად ცხოვრობდა. მთავრობამ მოინდომა ამ ხეობის მკვიდრთა აყრა და აქ რუსული სოფლების მოწყობა. 1904 წელს ასეთი გეგმა შესასრულებლად მოსვლია ადგილობრივ მოხელეებს, მაგრამ შეშინებით ხალხისათვის ბრძანების გამოცხადება რადგან ეს გამოიწვევდა აჯანყებას. ბრძანების წაკითხვა დაავალეს ქართველ მოხელეს ალექსანდრე აბაზაძეს, რომელსაც ვერ გაუბედია დავალების შესრულება. დავით კლდიაშვილი იგონებს: „ერთი ფეხის გადადგმა გამოიწვევდა, ყოველ ეჭვის გარეშე, საშინელ სისხლის ღვრას, დაუსრულებელს, გაუთავებელს, იქნებოდა დიდი მსხვერპლი, შედეგი კი არაფერი. გადმოსახლებულები ამ მთლიან ადგილებში ვერ მოეწყობოდნენ და ამოიჟლიტებოდნენ გაბრაზებულ მკვიდრთა ხელით, როგორც იქნა ეს უცნაური განკარგულება გადაიდო“. იქაც კი, სადაც იძულებით დაასახლეს რუსის გლეხობა, ჩრდილოეთიდან ჩამოსულებმა ვერ იხიერეს. მაგალითად, ჭოროხის გაღმა, თხილვანში, ჩამოსახლებული რუსები ბუნებრივ გარემოს ვერ შეეგუენ. მათ არ იცოდნენ სიმინდის მოყვანა, პური კი არ მოდიოდა ნესტიან ადგილებში...

აჭარაში თავისი სურვილითაც მოდიოდნენ დასასახლებლად ფულის მქონე მდიდარი რუსები და ჩალის ფასად ყიდულობდნენ მიწის ნაკვეთებს... 1905 წლისთვის ქობულეთამდე გაჭიმულ რუს მემამულეთა შორის მხოლოდ ერთი ქართველი მიწის მფლობელი- სევასტი ჭელიძე ყოფილა, რომელსაც პატარა აგარაკი ჰქონია გაშენებული. რუსი მემამულეები შეეცადნენ ჭელიძის გაძევებას, მაგრამ იგი მეტად ჯიუტი კაცი ყოფილა, ამოტომ მისი გაძევება ვერ მოუხერხებიათ აგარაკიდან.

ხელისუფლება ყოველნაირად ხელს უწყობდა ამ აგრესიულ რუს მემამულეებს და ეს იმიტომ, რომ ისინი წარმოადგენდნენ ხელისუფლებისათვის საიმედო დასაყრდენს. ერთი ბათუმელი რუსი მემამულე წერდა: „როგორც სახელმწიფო, ისე ადგილობრივი რუსული კულტურისა და რუსული მოქალაქეობის დანერგვის ინტერესების შესაბამისად ერთი და ავგვრჩენია ვისურვოთ, რომ ბათუმის დანარჩენი ნაწილიც გადავიდეს რუსეთიდან გადმოსახლებულთა ხელში, რადგანაც ადგილობრივებმა მცხოვრებლებმა დაამტკიცეს თავისი სრული უუნარობა, მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში ჯეროვნად გამოეყენებინათ მათ განკარგულებაში მყოფი ოლქის სანაპირო ნაწილი“. ასეთ რუს მემამულე მოსახლეებზე ხელისუფლება დიდ იმედებს ამყარებდა. ერთის მხრივ, ეს მოსახლეობა ხელს უწყობდა გარუსების დანერგვის პოლიტიკას ადგილობრივ და მეორეს მხრივ, მეფის რეჟიმს, იგივე

მოსახლეობა უზრუნველყოფდა სტრატეგიულ თავდაცვას, ამით კი საიმედო დასაყრდენი ბაზაც მტკიცდებოდა.

თავდაცვით საკითხს ხელისუფლება განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა, ეს დასტურდება კავკასიის მთავარმართებლის მიმართვიდანაც ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორისადმი, რომელშიც მითითებულია: „როგორც უმაღლესი მთავრობა, ისე ადგილობრივი ადმინისტრაცია დღიდან რუსეთის ბატონობის დამკვიდრებისა კავკასიაში, მუდამ ზრუნავდა დაპყრობილი მხარის კოლონიზაციაზე და ამ ამოცანის განსახორციელებლად ხელს უწყობდა ამ მხარეში ნამსახურევი ჯარისკაცების დასახლებას, რომ ამით შექმნილიყო სტრატეგიული ადგილები. ხელისუფლება განაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს ბათუმის სამხრეთით ზღვის სანაპირო ზოლს, ოსმალთა საზღვრამდე... რუსეთიდან ამ მხარეში ჯარისკაცების დასახლების საკითხს აქვს არა მარტო კულტურული, არამედ პოლიტიკური მნიშვნელობა, რადგან იგი უშუალოდ ეხება ოსმალეთის იმპერიას. ადგილობრივი მოსახლეობა ამჟამად თავის ერთმორწმუნეთა გავლენაში იმყოფებიან, რაც სახელმწიფო ინტერესების მხრივ სრულიად არა სასურველია“ (აცსა, ფ.1, აღწ. 1, საქ. 410, ფურც. 41)

აჭარის და საერთოდ კავკასიის შავიზღვისპირეთის კოლონიზაციის შესახებ შესანიშნავ მასალას გვაწვდის პეტერბურგელი პროფესორი ფ. პასტერნაცკი თავის წიგნში: „კავკასია-შავიზღვისპირეთის სანაპიროს ციებ ცხელების შესახებ“, რომელიც გამოვიდა 1900 წელს. მან ორჯერ (1898-1899) იმოგზაურა შავიზღვისპირეთში და იმპერიის მთავრობას წარუდგინა მოხსენებითი ბარათი კავკასიის შავიზღვისპირეთის კოლონიზაციაზე. ის წერდა: „როგორც ცნობილია, უკანასკნელ ხანს ამ სანაპიროზე მოხდა ისეთი მოვლენები, რომელმაც ძირფესვიანად შეცვალა დამოკიდებულება ამ მხარისადმი და მიიღო ახალი მიმართულება ამ მხარესთან დამოკიდებულებაში. ის ჩართული იქნა იმპერიის პოლიტიკურ ცხოვრებაში. ჩვენ უნდა ვეცადოთ, რომ ამ მხარეში გადავასახლოთ რუსი ადამიანები, რომელთაც უნდა გამოეყოს მიწის დიდი ნაკვეთები, აგრეთვე ის მიწებიც, რომლებიც აქ დატოვეს ტუზუმცებმა“. შემდეგ ავტორი განაგრძობს: „შავი ზღვის სანაპიროებზე ჩვენ ათასი წლის წინათ მივიღეთ საჩუქრად ჩვენი სულიერი კულტურის ძვირფასი საგანძური. შავი ზღვის სანაპიროებისაკენ იყო მიმართული რუსული სახელმწიფოებრიობის მთელი ძალისხმევა. ამ ზღვის დაუფლებით, როგორც მას უწოდებს ბისმარკი - რუსული ტბა, ჩვენ გვეხსნება ხელ-ფეხი აღმოსავლეთისაკენ და ეს არის ჩვენი უდიდესი პოლიტიკური ამოცანის გადაჭრა. აღმოსავლეთის სანაპიროს დაპყრობა იმითაც არის საუკეთესო რუსული სახელმწიფოებრიობისათვის, რომ ეს არის საუკეთესო ეკონომიკური გზა აზიიდან ევროპისაკენ, სადაც მიმდინარეობს მსოფლიო საქონლის გაცვლა და სადაც უნდა მოხდეს სავაჭრო პოლიტიკური დაახლოვება ინდოეთთან და შორეულ აღმოსავლეთთან. შავი ზღვის სანაპიროებისაკენ უნდა იყოს მიმართული რუსეთის იმპერიის მთელი ძალისხმევა, რათა გადავაქციოთ ეს ზღვა რუსული ცხოვრების ქვაკუთხედად, მრაველობის განვითარების ძირითად ბაზად და რუსი ხალხის კეთილდღეობის წყაროდ“¹⁵. როგორც ვხედავთ,

ჩინებულად არის გადმოცემული ის მიზნები, რაც ამოდრავებდა ცარიზმს კავკასიის შავიზღვისპირეთის კოლონიზაციის საქმეში (აცსა, ფ. 1, აღწ. 1, საქ.412, ფურც. 13).

მეფის რუსეთის მიერ დაპყრობილი ქვეყნების რუსიფიკაციის ერთ-ერთ საშუალებას რუსული სკოლა წარმოადგენდა. თვითმყრობელობის კოლონიური პოლიტიკის გატარების მეთოდი აჭარა-ქობულეთში ისეთი უხეში იყო, რომ მოსახლეობამ უარყო რუსული სკოლა. ეს გარემოება აწუხებდა ხელისუფლებას და გამოსავალს ეძებდა. ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორი თავის 1903 წლის საანგარიშო მოხსენებაში წერდა: „ადგილობრივი მაჰმადიანი მოსახლეობის ზნეობრივ მდგომარეობაში არავითარ საგრძნობ ცვლილებებს არა აქვს ადგილი. კულტურის გავლენა დანაშაულობათა შემცირებაზედ ჯერ მცირედ შესამჩნევია, რადგან ოლქის უმნიშვნელოვანესი გამტარებელი რუსული სკოლები მცირე რაოდენობისაა, ჯამეებთან არსებულ სკოლებს ე.წ. „მედრესეებს“, რომლის რაოდენობა უდრის 257 ერთეულს, ადგილობრივი მუსულმანური მოსახლეობის ცხოვრებაში აქვს რელიგიური ფანატიზმის დაცვის უნარი და ყველა კერძო, არა მუსულმანური კულტურის გავლენისაგან განკერძოვების ტენდენცია. ასეთ სკოლებში სწავლა მისაწვდენია თითოეული ბავშვისათვის, რადგანაც იგი იწვევს მეტად უმნიშვნელო ხარჯებს და ასეთი სკოლები ყველა სოფელშია. ამ სკოლების დამლუპველ გავლენასთან ბრძოლა აუცილებელია სამინისტროს დაქვემდებარებაში მყოფი დაწყებითი სკოლების გახსნის საშუალებით. ამ სკოლების გახსნა ხაზინის ხარჯზეა საჭირო. მაჰმადიანებს არა აქვს შეგნებული მათი მნიშვნელობა და მათი რელიგიის ზეგავლენით იგი უყურებს ამ საქმეს მტრულად. ამჟამად არსებულ რუსულ სასწავლებლებში მაჰმადიანთა შვილები ნაკლებად შემოდიან. სამინისტროს სკოლებში ამჟამად მყოფი აჭარელთა მოსწავლე-ახალგაზრდობა დაკომპლექტებულია უმთავრესად მცველთა და სხვა მოსამსახურეთა ბავშვებით“...

აღნიშნავს რა ასეთ მდგომარეობას, გუბერნატორი სახავს ღონისძიებებს თუ როგორი საშუალებით იქნება შესაძლებელი აჭარელი ბავშვების მოზიდვა რუსულ სკოლებში. იგი ფიქრობს, რომ ამისთვის ჯერ საჭიროა დაველოდოთ შესაფერი დროს, მანამდე კი აუცილებელია, რომ პირველ კურსდამთავრებულებს მიეცეს პრივილეგიები, ხელფასიანი ადგილები მამასახლისების, მწერლის და პოლიციის სამსახურში მცველების თანამდებობაზედ. გუბერნატორის აზრით, ეს გამოიწვევს შურს სხვებში, რადგანაც ადგილობრივი მაჰმადიანი მოსახლეობა განსაკუთრებით მიისწრაფვის საპატიო ადგილებისაკენ, რაც დაკავშირებულია იარაღის ტარების უფლებასთან და მატერიალურ სარგებლობასთან. გუბერნატორის აზრით, მხოლოდ ამ გზით შეიძლება ადგილობრივი მუსულმანი ბავშვებით რუსული სკოლების შევსება (აჭარის სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი № 283, გვ.179).

მეფის მთავრობა ძირითადად რუსთა მოსახლეობისთვის და პრივილეგიური ფენებისათვის ხსნიდა სკოლებს. მაგალითად, მთავრობამ გახსნა ორკლასიანი ნორმალური სკოლები ქობულეთში 1896 წელს, ხულოში - 1897 წელს, ქედაში - 1903 წელს, გახსნეს აგრეთვე ერთკლასიანი სკოლები კვირიკეში (1904 წელს), ორთა ბათუმში (1907 წელს),

მარადიდში (1909წ).

მეფის მთავრობამ რუსი ჩინოვნიკების შვილებისათვის საკმაო რაოდენობით გახსნა ბათუმში რუსული სკოლები. სამხედრო გუბერნატორი თავის მოხსენებაში შემდეგ წერდა: „სხვა მიმართულება ჩანს ქალაქის მოსახლეობაში, რომელიც წარმოადგენს ხალხთა დიდ სიჭრელეს. ქალაქის მოსახლეობის სკოლისადმი შეგნებული დამოკიდებულების საუკეთესო საზომს წარმოადგენს ის გარემოება, რომ რუსეთის 25 წლის ბატონობის განმავლობაში, ბათუმში 20 სასწავლებელი წარმოიშვა, რომელთა რიგში ვაჟთა კლასიკური გიმნაზია და აგრეთვე ქალთა გიმნაზიაა. მიუხედავად ამისა, ეს სასწავლებლები არაა საკმარისი და სწავლის მსურველთა უმეტესობა იძულებულია სხვა ქალაქების სასწავლებლებში შევიდნენ“. მართლაც, ქალაქის რუსულ სკოლათა შორის პირველი ადგილი ეკავა ვაჟთა კლასიკურ გიმნაზიას, რომლის შენობის აგება 1897 წელს დაიწყო ზღვის პირას. 1910 წელს აქ სწავლობდა სულ 409 მოსწავლე, ხოლო 1913 წელს 500 მოსწავლე. ეროვნული შემადგენლობის მხრივ რუს მოსწავლეთა რიცხვი 1910 წელს 133 იყო, ხოლო რუსული ორიენტაციის ქართველთა კი 125, აქედან მუსულმანთა რიცხვი 15 მოწაფით განისაზღვრებოდა, მაგრამ ოფიციალური დოკუმენტიდან არ ჩანს, თუ რამდენი იყო მათ შორის ქართველი მაჰმადიანი. ასევე აღსანიშნავია ქალთა გიმნაზია, სახელოსნო სასწავლებლები, გოგოლის სახელობის სკოლა, ბერძნული სკოლა, რკინიგზის ნორმალური სკოლა და ა.შ.

მეფის დროინდელი სკოლა მიზნად ისახავდა თვითმპყრობელური რეჟიმისადმი მონური სულისკვეთებით გაჟღენთილი თაობის აღზრდას. ცარიზმის ძველი სკოლა ემსახურებოდა რუსეთისადმი ერთგულების ჩანერგვას, იგი თესდა ეროვნებებს შორის შუღლს და მტრობას, უხშობდა ახალ თაობას ეროვნული თვითშეგნების განვითარებას, ამ სკოლებს უნდა გაეტარებინათ რუსიფიკატორული პოლიტიკა მოსახლეობაში.

დავით კლდიაშვილი იგონებდა: „ადგილობრივ მოსახლეობას რუსობას უნერგავდა გულმოდგინედ ოლქის მზრუნველი ზავადსკი, ცნობილი იანოვსკის ნაცვალი. ასეთ ინციდენტს ჰქონდა ადგილი ბათუმში მისი ერთ-ერთი ჩამოსვლის დროს. ბათუმის საქალაქო სასწავლებლის ერთ კლასში მან მოიხმო მოწაფე და შეეკითხა თუ ვინ იყო ის, როდესაც მოსწავლემ უთხრა მისი ვინაობა, ზავადსკი გაბრაზდა და აიძულა მოსწავლე გაემეორებინა მასთან ერთად, რომ ის იყო რუსი... ამ გზით „ამლიერებდნენ“ მეფის რუსეთს“ (აცსა, ფ.1, აღწ, 1, საქმე 426, ფურც. 11).

მეფის რუსეთი ცდილობდა ქართული ენა საფუძვლიანად ამოეპირკვა სკოლებიდანაც. განსაკუთრებით ის იმისთვის იბრძოდა, რომ მაჰმადიანი ქართველებისათვის ქართული ენა უცხო ყოფილიყო. მთელი მისი მცდელობა იქითკენ იყო მიმართული, რომ ადგილობრივი მოსახლეობისთვის რუსული ენა გამხდარიყო ერთადერთი სასაუბრო ენად.

ცარიზმი ავიწროვებდა აგრეთვე პროგრესულად მოაზროვნე ქართველ პედაგოგებს, რომლებიც ეროვნულ სულს აღვივებდნენ ადგილობრივ მოსახლეობაში. შოვინისტური ძალისხმევა მიმართული იყო სწორედ ასეთ ეროვნულ ნიადაგზე მდგარი მასწავლებლების

წინააღმდეგ. ცარიზმის ჩინოვნიკების შეფასებით ქართველი პედაგოგები „უბნელებდნენ მოსწავლეებს გონებას, არასწორი მიმართულებით მიჰყავდათ მათი აღზრდის საქმე, უნერგავდნენ ქართულ ნაციონალიზმს!“

აი, როგორი ხასიათის წერილი გაუგზავნა ბათუმის ოლქიდან კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველს ადგილობრივმა გუბერნატორმა. წერილი ეხებოდა ქართველი პედაგოგების არდაშვებას სკოლებში: „მე იძულებული ვარ გთხოვოთ მიაქციოთ ყურადღება ბათუმის ოლქში სკოლების ისედაც შემცირებულ რაოდენობას... ადგილობრივი მოსახლეობა რელიგიური შეხედულებების გამო ირიბად უყურებს რუსულ სკოლებს და ასეთ სკოლებში მასწავლებლად ქართველების დანიშვნა და თანაც ისეთების, რომლებიც პოლიტიკურად არასაიმედოა, ნამდვილად არასასაიმედოა. ამას ისიც ემატება, რომ ქართველი პედაგოგები ყოველ ღონეს ხმარობენ გაავრცელონ თავიანთი პოლიტიკური შეხედულებები მაჰმადიანებზე და მათში შეიტანონ ქართული წიგნიერება.“⁹ შემდეგ გუბერნატორი განაგრძობს, რომ „ქართველებს არა თუ შეუძლია სასკოლო ქსელის გაზრდა ოლქში, არამედ თავისი მოქმედებით მუსულმანების თვალში ამცირებენ სკოლის მნიშვნელობას და ამიტომ ქართველები არ უნდა იქნან დაშვებული სკოლებში პედაგოგებად, ეს სახიფათოა როგორც პოლიტიკურად, ასევე ზნეობრივად. უნდა ვეცადოდ პედაგოგებად იყოს მხოლოდ და მხოლოდ რუსები. იმისათვის, რომ მძლავრი ტემპით დაიწყოს ოლქის სკოლებში რუსიფიკაციის პროცესი“. ამისათვის კი აუცილებელია-როგორც ამას მიუთითებდა გუბერნატორი- რუსული სკოლების მასიური გახსნა. საჭიროა იმუშაონ პედაგოგებად რუსებმა, სომხებმა და თუგინდ მუსულმანებმაც, რომლებმაც კარგად იციან რუსული ენა. ამით ეს მხარე (ბათუმის ოლქი) კიდევ უფრო შეეზრდება რუსულ- ნაციონალურ კულტურას“ (კლდიაშვილი, 1984:34).

შავრაზმელები, რომლებიც მოკალათდნენ განათლების სფეროში, კარებს ურჩავდნენ პროგრესულ იდეებს, აბუჩად იგდებდნენ ხალხის ზნე-ჩვეულებებს, იძულების წესით ნერგავდნენ მათთვის უცხო ტრადიციებს (აცსა, ფ. 1, აღწ. 1, საქმე 431, ფურც. 10).

საყურადღებოა ერთი გარემოება, რომელიც შესამჩნევი გახდა რუსეთის კოლონიზაციის დროიდან, კერძოდ იმპერიას თავი არ შეუწუხებია მედრესეების ან სხვა რომელიმე ოსმალური დაწესებულებების შესამცირებლად. პირიქით, როგორც საარქივო მასალებიდან ჩანს, რუსეთის მმართველობის დროს კიდევ უფრო გაიზარდა მედრესეების რიცხვი (აცსა, ფ. 1, აღწ. 1, საქმე 431, ფურც. 18).

განსაკუთრებით გამწვავდა ვითარება 1910 წლისათვის, როდესაც დღის წესრიგში დადგა მოსახლეობის სამხედრო სავალდებულო სამსახურში გაწვევის საკითხი. ამ დროისათვის ბათუმის ოლქში ცხოვრობდა 57 637 კაცი, უმრავლესობა იყო მუსულმანი ქართველები, იყვნენ აგრეთვე ქურთები და ხემშილები. მთელი გასაწვევი მოსახლეობა შეადგენდა 35%-ს, აქედან გამომდინარე ყოველ წლიურად გაწვეული უნდა ყოფილიყო სულ 364 კაცი. ამდენი რაოდენობის კაცის გამოყვანა შეუძლებელი იყო, რადგან მაჰმადიანი მოსახლეობა ძნელად თუ შეეგუებოდა ჯარის პირობებს. საიმპერიო ხელისუფლებას სურდა მოეხდინა გაწვევა,

რადგან მათი შეფასებით მოსახლეობის ჯარში გაწვევა გამოიწვევდა ადგილობრივი მაჰმადიანების მასიურად აყრას თავისი მკვიდრი ადგილიდან და გაქცევას ოსმალეთში და აქ კი უნდა განხორციელებულიყო ცარიზმის გეგმა, კერძოდ, რუსული მოსახლეობის მასიურად ჩამოსახლება და იმპერიისათვის არასასურველი ელემენტების თავიდან მოშორება.

აი, რაში მდგომარეობდა სამხერო რეფორმის ძირითადი შინაარსი და მიზანი: „В связи с русским заселением этово района скорее осуществивится наша гоударственная задача во всем этом богатейшем районе. И для нас будет благоприятна последствие массового ухода инородцев из области" (აცსა, ფ.1, აღწ.1, საქ 431, ფურც.28).

„აჭარიდან ადგილობრივი მოსახლეობის მასობრივი წასვლა უნდა განხორციელდეს",- ასეთი იყო ამ ღონისძიების ძირითადი შინაარსი. მეფის მთავრობა თუ შეძლებდა ამ გეგმის განხორციელებას, დიდად კმაყოფილი დარჩებოდა, რადგან მას საშუალება ეძლეოდა აჭარის ნოყიერ მიწაზე რუსეთიდან ჩამოსულები დაესახლებინა, რაც ხელს შეუწყობდა ამ მხარის რუსიფიკაციას. იმპერიის მესვეურები ვარაუდობდნენ, რომ: „Ведение всеобщей повинности... вызовет бегство и мухаджирование большинства населения и вероятно всего мужского населения призывного возраста" (აცსა, ფ.1, აღწ.1, საქ 431, ფურც.34).

მიუხედავად ამ ვერაგული ჩანაფიქრისა, ცარიზმმა ვერ შეძლო სამხედრო რეფორმის ბოლომდე განხორციელება, რადგან ამ რეფორმას 1911 წლის თებერვალში მოჰყვა ხალხის მღელვარება და იმპერიის მესვეურები იძულებულნი გახდნენ ის შეეწყვიტათ.

ამრიგად, აშკარაა, რომ მეფის რუსეთი აჭარას ინკორპორაციისათვის იყენებდა რუსეთიდან მოახალშენეთა დიდი მასის ჩასახლებას- რუსული სოფლების შექმნას, სასკოლო პოლიტიკას და სამხედრო რეფორმასაც კი, რომ აჭარა მტკიცე ღვედებით დაეკავშირებინათ იმპერიის ცენტრალურ გუბერნიებთან და აქედან ამოეშანათათ ყოველი ქართული, ტრადიციული.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

adjaris centraluri saxelmzifo arqivi, f.1, agz.1 , sakmeebi № 410, 412, 42, 431 (აჭარის ცენტრალური

სახელმწიფო არქივი, ფ.1, აღწ. 1, საქმეები № 410, 412, 426, 431).

adjaris saxelmzifo muzeumis xelnawerta fondi № 283 (აჭარის სახელმწიფო მუზეუმის

ხელნაწერთა ფონდი, № 283).

kldiashvili D, (1984). *chemi zxovrebis gzaze*, batumi, კლდიაშვილი დ, (1984) *ჩემი ცხოვრების გზაზე*, ბათუმი).

kochlamazashvili R, (1975). *sakartvelos glexur meurneobata socialur-ekonomikuri xasiati*, Tbilisi. (კოჭლამაზიშვილი რ, (1975). *საქართველოს გლეხურ მეურნეობათა სოციალურ-ეკონომიური ხასიათი*, თბილისი).